

CORINT
PRO
EDUCAȚIE

Resurse educaționale pentru profesorii care predau
CONSILIERE ȘI DEZVOLTARE PERSONALĂ (clasa a VIII-a)

MANAGEMENTUL ÎNVĂȚĂRII

Strategii de învățare eficientă

Material realizat de Ovidiu Pânișoară, Sorin Cristea și Adina Pescaru

ÎNVĂȚAREA

→ activitatea proiectată de cadrul didactic pentru a determina schimbări comportamentale la nivelul personalității preșcolarului, elevului, studentului, prin valorificarea capacității acestora de dobândire a cunoștințelor, a deprinderilor, a strategiilor și a atitudinilor cognitive;

→ are un scop propriu, angajat la nivel de finalitate adaptativă, transmisă și acțiunilor sale subordonate (scrierea, lectura etc), proiectate și realizate în virtutea unor motivații specifice;

→ angajează **dimensiunile cognitive**, dar și **dimensiunile afective, motivaționale și volitive** ale personalității umane care susțin „modificarea sau transformarea intențională a comportamentului uman, condiționată de experiența trăită”.

Produsul învățării

Un ansamblu de deprinderi (intelectuale și psihomotorii), strategii cognitive, informații logice (noțiuni, judecăți, raționamente; principii, legi), atitudini cognitive, obiectivate în cadrul unor structuri specifice, incluse în cadrul programelor (pre)școlare/(post)universitare.

Factorii activității de învățare:

1. Factorii interni

- ▶ de natură *biologică* (vârstă, sex, dezvoltare mintală, sănătate)
- ▶ de natură *psihologică* (dezvoltare intelectuală, capacitate cognitivă, atitudine: afectivă, motivațională, caracterială; stil de învățare)

2. Factorii externi

- organizarea (preșcolară/universitară) a învățării didactice (obiective stabilite la nivel de politică educațională; conținuturi incluse în programele școlare/universitare; metodologia de predare-învățare-evaluare, propuse în documente pedagogice specifice)
- acțiunea directă și indirectă a unor medii socioculturale (familie, instituții culturale, politice etc, agenți economici, reprezentanți ai comunităților educative naționale, teritoriale, locale).

Învățarea elementară include reacțiile de răspuns la stimulii mediului, stimuli fizici, perceptibili, cu acțiune imediată.

Proiectarea și realizarea sa presupune condiționarea clasică (pavloviană) a răspunsului (plasarea stimulului înaintea realizării actului) și condiționarea operantă (skinneriană) a răspunsului (plasarea stimulului după realizarea actului), ultima variantă fiind dezvoltată prin teoriile behavioriste, bazate pe diferite modalități de concepere a întăririi raportului stimul-răspuns (prin contiguitate, prin repetiție, prin intensitate, prin validitate predictivă).

Învățarea complexă dezvoltă „reprezentarea simbolică” a stimulilor angajați pe termen lung, la diferite niveluri de conceptualizare exprimate prin:

- ✓ cunoștințe structurate-structurante (construite pe schema organizării funcționale a cunoașterii);
- ✓ cunoștințe factuale (construirea unei „scheme a clasei”, respectiv a „tipului” de obiecte);
- ✓ cunoștințe noționale (construite pe o schemă abstractă care esențializează „însușirile funcționale” ale obiectului);
- ✓ cunoștințe procedurale (construite pe schema „a ști să faci”, axată asupra «tehnologiilor»).

Mecanismele învățării implică „trei clase” de operații angajate la diferite niveluri de integrare în acțiuni didactice:

- învățarea prin augmentare* (modificarea cantitativă a unor cunoștințe dobândite deja);
- învățare relațională* (selecția și memorarea anumitor fapte constatate sau comunicate de altcineva („depinde de relațiile cu celelalte cunoștințe dobândite” anterior sau simultan);
- activități mintale superioare* angajate pentru „dobândirea noilor cunoștințe plecând de la cunoștințele deja cunoscute” prin:
 - transfer clasic - utilizarea cunoștințelor dobândite în situații diferite;
 - transfer analogic - „descoperirea unei similitudini parțiale între elementele unei situații deja cunoscute - „situația sursă” - și elementele unei situații care trebuie cunoscută - „situație-țintă”;
 - formulare și testare a ipotezei;
 - inducere prin constatarea identității unei caracteristici;
 - generalizarea unei cunoștințe, depășind diferite bariere și restricții;
 - asimilarea noului prin raportare la un exemplu cunoscut.

Teoriile învățării pot fi analizate la nivelul unor modele psihologice care descriu mai multe tipuri de activități aplicabile în cadrul școlii.

„Psihologia procesului educațional” organizează aceste modele la nivelul unei piramide care sugerează ierarhiile și legăturile funcționale posibile și necesare în contextul clasei/grupe de (pre)școlari și studenți.

■ La baza piramidei sunt **patru modele psihologice de învățare**:

- învățarea condițională clasică* (Pavlov, 1900; Watson, 1924) angajează relația stimul-răspuns, aplicabilă în școală prin „întărirea reacțiilor emotive la stimuli anteriori neutri”, stimuli oferți înaintea declanșării acțiunii didactice;
- învățarea prin asociații contigue* (Guthrie, 1952), implică memorarea mecanică angajată în condițiile în care „orice mișcare sau element de comportament, care urmează îndeaproape un anumit grup de stimuli, tinde să se atașeze de grupul respectiv”, fără a mai solicita un stimul-răspuns format anterior.
- învățarea condițională/instrumentală* (Thornidike, 1913; Huli, 1952; Skinner, 1953) definește întărirea în termeni operaționali, aceasta realizându-se după îndeplinirea sarcinii didactice, ceea ce „sporește posibilitatea ca reacția precedentă să mai apară și în viitor”.

d) *învățarea prin imitație* (Bandura, Ross, 1963), considerată învățare mecanică, valorifică „modelul” oferit de cadrul didactic care influențează comportamentul elevului (atitudinal, didactic, social, moral) exprimat sub forma unor reacții noi: inhibitorii, reduse sau întărite; dobândite, consolidate etc.

Al doilea nivel al piramidei include două modele psihologice de învățare:

e) *învățarea prin generalizare* (Kendler, 1961) valorifică similitudinile evidente dintre un complex de stimuli și alt complex de stimuli, respectiv situația în care „stimulii similari produc (sau dacă sunt doar apropiați nu produc) același răspuns ca stimulul original”.

f) *învățarea prin discriminare* (Kendler, 1961, 1962) presupune reactualizarea unor noțiuni de bază care asigură diferențierea stimulilor apropiați de cei originali, respectiv, a stimulilor care nu produc același răspuns cu stimulul original.

Al treilea nivel al piramidei include un singur model psihologic de învățare:

g) **învățarea conceptelor** (Piaget, 1962; McDonald, 1965) angajează „o clasificare a stimulilor care au caracteristici comune”, clasificare realizabilă la diferite niveluri ierarhice „astfel încât un concept cu grad superior poate fi înțeles numai dacă elevul stăpânește deja conceptele de grad inferior și percepe relațiile dintre ele”.

Al patrulea nivel al piramidei include un singur model psihologic de învățare:

h) **învățarea principiilor** (Bruner, 1960; Gagne, 1965), angajează „un lanț de concepte” integrate la nivelul cunoștințelor- incluse de regulă în programele școlare/universitare - care solicită și aplicarea acestora în situații noi.

Al cincilea nivel al piramidei include un singur model psihologic de învățare:

i) **învățarea prin rezolvare de probleme** (Ausubel, 1968) angajează practic cunoștințele dobândite pentru „umplerea unui gol”, facilitând aprofundarea informațiilor și perfecționarea deprinderilor, dar și „înzestrarea elevilor cu (noi) informații, deprinderi, atitudini”.

Al șaselea nivel al piramidei include un singur model de învățare:

j) **învățarea comportamentelor creatoare** (Guilford, 1959; Mckinnon. 1962; Hilgard, 1964; Ausubel, 1968) angajează rezolvarea unui tip special de problemă, situația-problemă, care solicită flexibilitatea gândirii, respectiv: aplicarea cunoștințelor dobândite într-o manieră nouă, originală; „îndeplinirea unui scop recognoscibil”; „implicarea, în elaborarea răspunsului, a unor intuiții neașteptate care trebuie dezvoltate a decvat”.

Învățarea școlară promovează paradigma activității didactice conștiente, bazată pe interacțiunea a **două tipuri de mecanisme psihologice**:

a) *mecanismul receptării*, care prezintă „materialul de învățat» sub formă de produs care trebuie înțeles prin raportare la materialul învățat anterior;

b) *mecanismul descoperirii*, care prezintă „materialul de învățat» în termeni de proces, care trebuie realizat în sens complementar, prin raportare la materialul învățat deja, bazat pe înțelegerea mesajului didactic.

Paradigma învățării conștiente (vezi Ausubel, David, P.; Robinson. Floyd, G., 1981, pag.67-99) - opusă paradigmei învățării mecanice, bazată pe reproducerea mesajului didactic la nivelul memoriei - caracteristică mediului școlar, implică:

a) *premise pedagogice*:

► integrarea „materialului de învățat» în structura activității cognitive a elevului;

- asocierea „materialului de învățat» la „o formă verbală diferită, dar echivalentă” și la relația nearbitrară dintre „noul item de învățat” și „itemii relevanți” la nivelul activității cognitive a elevului;
- b) *condiții pedagogice*:
 - raportarea „materialului de învățat» la structura cognitivă dobândită deja de elev, „în mod substanțial și nearbitrar”;
 - valorificarea potențialului elevului în direcția dobândirii unor „idei relevante” (cunoștințe-ancoră) despre „materialul de învățat”;
 - asocierea „materialului de învățat» la noile idei dobândite în vederea aprofundării acestuia în cadrul unor forme de organizare a informației deschise perfecționării.

Variabilele care influențează rezultatele învățării reflectă potențialul elevului exprimat la nivel intelectual și nonintelectual.

- a) *Variabilele intelectuale* exprimă capacitatea elevului de:
 - cunoaștere și de comunicare
 - rezolvare a problemelor
 - rezolvare a situațiilor-problemă
- b) *Variabilele nonintelectuale* exprimă atitudinea elevului față de activitatea de învățare, exprimată în plan:
 - afectiv (sentimentele pozitive dezvoltate în raport cu învățarea);
 - motivațional (gradul de interiorizare a motivului învățării);
 - caracterial și volițional (rolul învățării în structurarea personalității).

EDUCAȚIA PERMANENTĂ

➔ o direcție importantă de evoluție a activității de formare-dezvoltare a personalității, care urmărește valorificarea tuturor dimensiunilor și formelor educației proiectate și realizate pe tot parcursul existenței umane și în orice moment al acesteia.

Implică „întreaga durată de viață a unui individ”.

Vizează activitatea de formare-dezvoltare a personalității umane, abordată „în totalitatea ei”, corelând: *stadiile educației; conținuturile educației; formele educației; factorii educației*

➤ **Principiile educației permanente** „fundamentează organizarea globală a sistemului de învățământ» care angajează toate ciclurile vieții, de la faza pregătirii - care promovează asimilarea valorilor școlare și extrașcolare – la faza activă - care implică profesionalizarea în regim de mobilitate socială - până la faza retragerii - care permite personalității asumarea de noi roluri prin continuarea învățării.

- La nivel de **politică a educației** pot fi evidențiate următoarele principii:
- principiul asigurării continuității în activitatea de formare-dezvoltare a personalității umane;
- principiul adaptării programelor școlare și postșcolare la cerințele unei societăți în continuă transformare;
- principiul pregătirii personalității, la toate nivelurile sistemului de învățământ, în vederea adaptării optime la condiții de schimbare rapidă;
- principiul mobilizării și a valorificării tuturor mijloacelor de informare disponibile în limite instituționale și noninstituționale;
- principiul corelării funcționale între obiectivele-conținuturile-formele activității de educație/instruire (vezi Dictionnaire actuel de l'éducation, 1993, pag.453).

Obiectivele generale ale educației permanente au fost definite de Paul Lengrand, în 1970, într-o „carte-manifest” cu valoare programatică (vezi Lengrand, Paul, 1973, pag.50):

- a) crearea structurilor și a metodelor favorabile formării-dezvoltării personalității umane pe tot parcursul existenței sale;
- b) pregătirea personalității umane pentru autoinstruire și autoeducație.

Obiectivele specifice educației permanente sunt prezentate în literatura de specialitate la nivelul unor „obiective convenționale împărțite în patru grupe” (vezi Dave, R.H., sub redacție, 1991, pag.406-410):

- *grupa I: însușirea deprinderilor sociale fundamentale (lectură, calcul matematic/informatic, noțiuni elementare pentru menținerea sănătății);*
- *grupa a II-a: dezvoltarea capacității de adaptare la o societate bazată pe anumite valori fundamentale: pace, democrație, libertate, fericire, eficiență, umanism, solidaritate;*
- *grupa a III-a: cultivarea unor trăsături de personalitate care asigură „o nouă calitate a vieții”: stabilitate intrapsihică, vigoare emoțională, „avânt tineresc launtric”, capacitate de opțiune responsabilă, angajare socială, capacitate de autodepășire/angajare personală, însușirea și reînnoirea cunoștințelor;*
- *grupa a IV-a: obiective instrumentale/ „învățarea de a învăța”. înțelegerea. învățarea autodirijată.*

Conținutul educației permanente include „toate elementele intereducaționale și chiar extraeducaționale” posibile într-un câmp psihosocial din ce în ce mai extins, cu o variabilitate a fenomenelor care solicită multiple abordări interdisciplinare: istorice, antropologice, economice, ecologice, psihologice, sociologice, filosofice (vezi Dave. R.H., 1991).

Metodologia educației permanente evidențiază resursele de acțiune ale activității de formare-dezvoltare a personalității valabile pe verticala și pe orizontala sistemului.

➤ *Pe verticala sistemului asigură deschiderea temporală a activității de formare-dezvoltare a personalității, desfășurată integral pe toată perioada existenței umane.*

(Re)distribuirea echilibrată a conținuturilor (întelektuale-morale-tehnologice-estetice fizice) și formelor (formală-nonformală-informală) educației asigură valorificarea succesivă a resurselor fiecărei vârste școlare/

postșcolare (universitare/postuniversitare) și psihologice dar și prelungirea atitudinii pozitive față de instruire și autoinstruire, necesară pentru realizarea rolurilor și statuturilor naturale și sociale îndeplinite de personalitatea umană de-a lungul existenței sale.

Literatura de specialitate evidențiază următoarele *posibilități de articulare a resurselor educației pe verticala sistemului* (vezi Dave, R.H., sub redacție. 1991. pag.67):

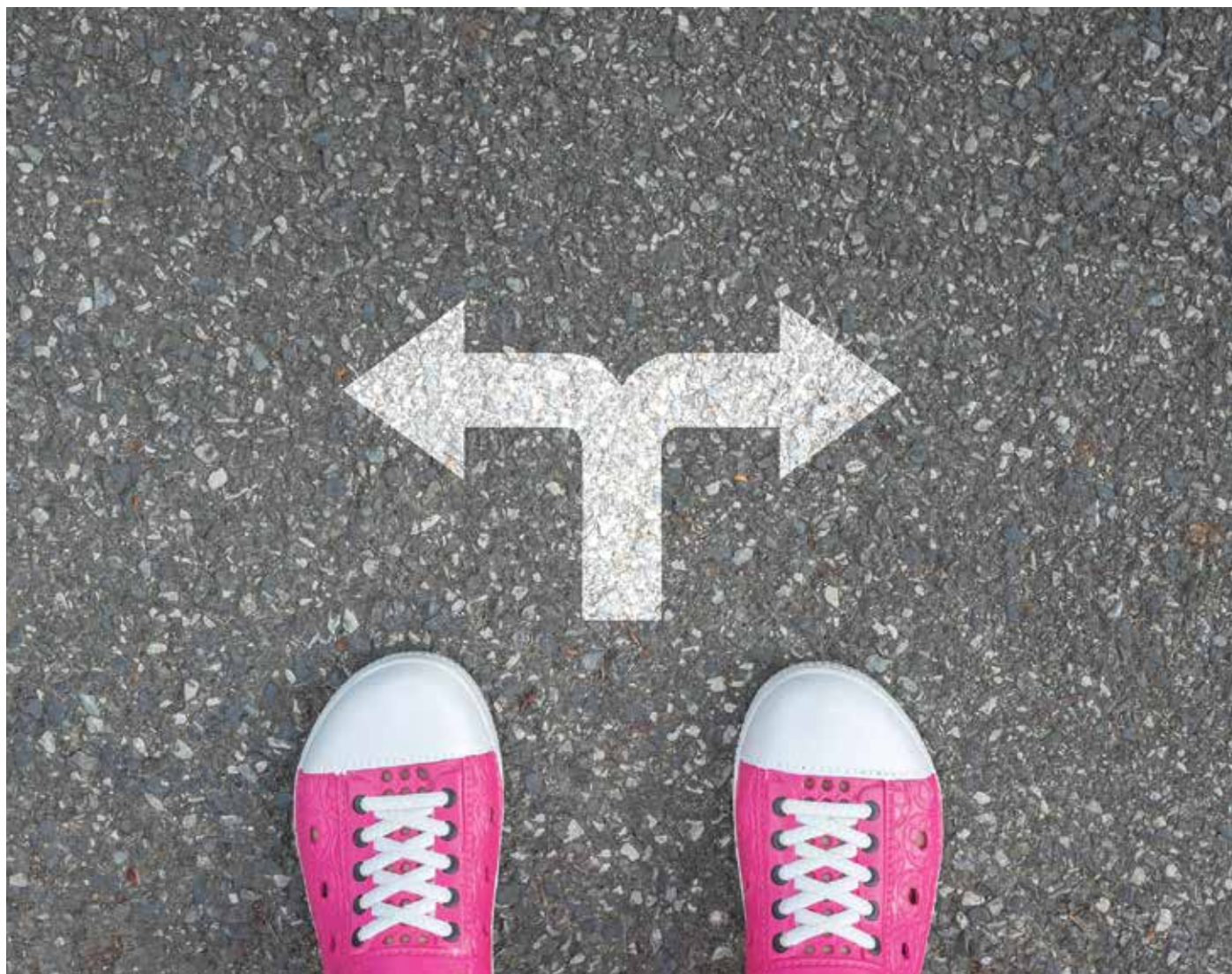
- a) articulare între diferite stadii de învățare (preșcolar, școlar, postșcolar. universitar, postuniversitar, recurent);
- b) articulare între diferite trepte și obiecte în cadrul unui stadiu specific;
- c) articulare între rolurile asumate de individ la diferite stadii ale vieții;
- d) articulare între diferite aspecte ale dezvoltării în timp (fizică, morală, intelectuală etc).

► *Pe orizontala sistemului*, educația permanentă asigură deschiderea spațială a activității de formare-dezvoltare a personalității, desfășurată integral în orice moment al existenței umane.

(Re)distribuirea echilibrată a conținuturilor și a formelor educației asigură, în această situație, valorificarea simultană, intensivă și extensivă, a acțiunilor și influențelor posibile la nivel de educație școlară - educație extrașcolară - familie - comunitate locală - mass-media - loisir etc.

Literatura de specialitate evidențiază următoarele *posibilități de integrare a resurselor educației pe orizontala sistemului*:

- a) integrare la nivelul relației cu familia, comunitatea locală, societatea în ansamblu, domeniul de activitate, mass-media, factorii de recreere (culturali, sportivi etc);
- b) integrare la nivelul relației între obiectele de învățământ;
- c) integrare la nivelul relației între diferite aspecte ale dezvoltării (fizică, intelectuală, morală etc.) realizabile pe parcursul unui stadiu specific al vieții.

FORMELE EDUCAȚIEI

➡ ansamblul acțiunilor și al influențelor pedagogice desfășurate, succesiv sau simultan, în cadrul activității de formare-dezvoltare a personalității umane

Clasificarea formelor educației:

- a) la nivel instituțional: educația formală, educația nonformală;
- b) la nivel noninstituțional: educația informală.

Educația formală, dar și **educația nonformală**, angajează acțiuni (și influențe) pedagogice proiectate și realizate prin intermediul unor instituții sociale, cu intenționalitate formativă explicită.

Educația informală declanșează doar anumite influențe pedagogice noninstituționale, provenite din direcția câmpului psihosocial care înconjură acțiunile educaționale, proiectate și realizate la diferite niveluri instituționalizate, formal sau nonformal.

Interdependența formelor educației asigură creșterea potențialului pedagogic al activității de formare-dezvoltare a personalității în termeni individuali și sociali, didactici și extradidactici.

Perspectiva instituționalizării interdependențelor dintre cele trei forme ale educației solicită „o reprezentare holistică”, proiectată circular pe două coordonate pedagogice :

- a) **Coordonata orizontală** asigură interdependența formelor de educație pe trei niveluri de referință:
 - **nivelul educației formale**, realizat „formal” pe trepte ierarhice; „nonformal”, prin activități proiectate în afara „curriculumului școlar”; „informal”, prin raportare la influențele (micro)grupurilor sociale;
 - **nivelul educației nonformale**, realizat „formal” prin obținerea „certificatelor și diplomelor”; „nonformal” prin organizarea activităților extrașcolare; „informal”, prin asimilarea participărilor spontane în actul educației;
 - **nivelul educației informale**, realizat „formal” prin intermediul „locurilor de muncă”; „nonformal” prin intermediul educației familiale; „informal”, prin intermediul experiențelor cotidiene.

- b) **Coordonata verticală** asigură interdependența formelor educației pe trei niveluri de referință:
- ▶ *nivelul educației formale*, realizat „formal” pe treptele ierarhice ale sistemului de învățământ; „non-formal”, prin intermediul „locurilor de muncă”: „informal”, prin educația familială;
 - ▶ *nivelul educației nonformale*, realizat „formal” prin activități organizate în afara curriculumului școlar; „nonformal”, prin activități extrașcolare; „informal”, prin educație familială;
 - ▶ *nivelul educației informale*, realizat „formal” prin influențele de (micro)grup; „nonformal”, prin participări complementare; „informal”, prin experiențe cotidiene.

Interdependența formelor educației este reflectată în plan didactic la nivelul instruirii de tip formal-nonformal- informal:

- a) *Instruirea de tip formal* urmărește dobândirea unor cunoștințe sistematizate prin programe și manuale școlare, cunoștințe organizate pe domenii disciplinare și interdisciplinare, sub îndrumarea profesorului sau în mod independent;
- b) *Instruirea de tip nonformal* urmărește dobândirea unor cunoștințe complementare, opțional, prin studiu independent sau orientat de profesor, cu asumarea din partea elevului /studentului a unor roluri și strategii de învățare specifice;
- c) *Instruirea de tip informal* urmărește obținerea unor informații din domenii pluridisciplinare, mai puțin abordate în școală, informații neprelucrate dar valorificabile în direcția dobândirii unor cunoștințe complementare.

Modalitățile de articulare posibile între instruirea formală - instruirea nonformală - instruirea informală: lecțiile tematice; lecțiile deschise, bazate pe informații provenite din mediul informal, organizate interdisciplinar; lecții deschise, bazate pe informații provenite din mediul informal, organizate de echipe pluridisciplinare; activități de sinteză (capitol, semestru, an, ciclu școlar etc); activități interdisciplinare în domeniul științelor socio-umane organizate la nivel didactic; activități educative (ore de dirigenție etc), organizate în echipe interdisciplinare și pluridisciplinare, care valorifică informațiile de tip nonformal-informal. activități de învățare independentă; activități extradidactice și/sau extrașcolare de tip cercuri științifice, excursii didactice etc.

SCHEMA GRAFICĂ A INTERDEPENDENȚEI DINTRE EDUCAȚIA/ INSTRUIREA: FORMALĂ- NONFORMALĂ-INFORMALĂ

